

Bir Sempozyumun Ardından: “Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Sempozyumu”

After a Symposium “International Symposium
on Islamic Sciences at the Crosroad of
Madrasah and Theology”

İSMAİL NARİN *

“Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler” başlığını taşıyan uluslararası sempozyum Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliğinde 29 Haziran - 1 Temmuz 2012 tarihlerinde Bingöl’de gerçekleştirildi.

Yeni kurulan bir üniversiteye ev sahipliği eden bir şehrin kültürel ve sosyal olarak varlığını sürdürebilmesi için her düzeyde bilimsel çalışmalara kucak açması gerekir. Bu kapsamda kadim sorunları ele alarak entelektüel tartışmaları destekleyen bir üniversite anlayışının varlığı şehre kültürel bir kimlik kazandırdığı gibi üniversiteyi de küresel dünyaya taşıyarak öncü bir role de hazırlayacaktır.

Eğitim ve öğretim, İslâm dünyasının hâlâ en temel sorunlarından biri olarak tartışılma dinamizmini korumaktadır. 19. yüzyılın başlangıcından itibaren Batı düşüncesi, entelektüel dünyamızın belirleyici öğelerinden biri olduktan sonra kendi kültürel kodlarına paralel değişimlerin zeminini hazırlamıştır. Nihayetinde modern eğitim anlayışının benimsenmesinden sonra yaşanan köklü değişimlerden İslâmî ilimler de olabildiğince etkilenmiştir. İslâmî ilimlerin eğitim ve öğretimini icra eden medreselerin tasfiye edilip yerini modern eğitim kurumlarına bırakmasıyla bu alanda ciddi

*Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi [smlnrm@hotmail.com].

boşlukların olduğu gözlenmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan itibaren eğitim ve öğretim modelinde yaşanan sürecin, özelde İslâmî ilimlere karşı var olan tutumdan dolayı, 'Fetret' dönemi olarak nitelendirilmesini haklı kılan çoğu uygulamaları, İslâmî ilimlerin gelişmesi ve serpilmesinin ötesinde bu ilimlerin beslendiği kadim geleneği itibarsızlaşmaya ve dışlanmaya maruz bırakmıştır. Geçmişin mirasına karşı bu tutum, entelektüel dünyamızın geniş açılımlar yaşamasının engellerinden biri olarak, hâlâ seküler zihin dünyamızda güncelliğini korumaktadır.

Eğitim ve öğretimin niteliği sorunu, öğretilecek bilgilerin hangi gerçekliğe tekabül ettiği, bilginin referans değeri veya kutsala bakış, aslında günümüz dünyasında eğitimin temel tartışma başlıklarını oluşturmaktadır. Ancak, temel tartışma konularını oluşturan eğitim sorunları bizde kendi tabii mecrasında vücut bulmadığından ana sorun hâlâ kutsalın referans değeri etrafında cereyan etmektedir. Kutsala alan açan bilgiye kıymet atfetmeyen referanslara ait bir düşünce ufkunun ördüğü günümüze ait profan eğitim sistemi, tüketime odaklanmış insan kategorilerini tasarlayan bir yapının basit bir aracı olmuştur.

160

Üniversitemiz, eğitim sistemimizin temel niteliklerinde dönüşümü gerçekleştirecek dinamizme sahip olmakla birlikte bunu talep eden toplumsal zeminin var olması talebin meşruiyet değerini artıracaktır. Bu meydana Bingöl Üniversitesi, İslâmî ilimlerin dünü ve bugününü tartışmaya açarak önemli bir misyon ifa etmiş olmaktadır.

Bingöl Üniversitesi'nin himayesinde düzenlenen bu sempozyumla medresenin eğitim ve öğretim sistemi ile modern İlahiyat fakültelerinin eğitim ve öğretim sistemlerinin tarihi, niteliği, müfredatı, kazanımları ve çağdaş eğitim anlayışı içerisindeki konumları incelenerek bu çalışmaların ilim dünyası için veri oluşturması hedeflenmiştir.

Uluslararası olması hasebiyle yurtdışından ve yurtiçinden fevkalade ilginin olduğu sempozyuma alanında uzman akademisyenler ve müderrislerin yanı sıra Bingöl Valisi, Bingöl Belediye Başkanı ve diğer üst düzey idareciler de iştirak etti. Halkın yoğun ilgi gösterdiği sempozyum süresince 82 tebliğ sunuldu.

Sempozyumun açılış oturumunda söz alan Bingöl Üniversitesi İlahi-

yat Fakültesi dekanı ve sempozyum yürütücüsü Prof. Dr. Mehmet Halil ÇİÇEK, ilahiyat eğitiminin temelini teşkil eden klasik İslâmî ilimlerin önemini vurgulayarak günümüz ilahiyat fakültelerinde en başta bu ilimlerin öğrencilere kazandırılmasının lüzumunu anlattı. Gazzâlî döneminin düşünce üretkenliğinin temelinde ilim geleneğinin var olduğunu belirten Çiçek, klasik ilimlere vakıf olmanın düşüncenin gelişip serpilmesini kolaylaştıracağını ifade etti.

Çiçek’in ardından kürsüye çıkan Bingöl Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Gıyasettin BAYDAŞ bu sempozyumun Türkiye’de alanında düzenlenen ilk etkinlik olduğunu ifade ederek üniversitelerin tartışmaktan imtina ettiği netameli konuları bundan sonrada da gündeme getireceklerini söyledi.

Bingöl Valisi Mustafa Hakan GÜVENÇER medrese sembolünde kaybedilen değerlerin gündeme getirilmesinde emeği geçen üniversite ve ilahiyat fakültesi ilgililerine teşekkür ederek başladığı konuşmasında medreselerin yalnızca İslâmî ilimler alanıyla sınırlanacak bir müessese olmadığını ve aslî fonksiyonlarıyla tekrar diriliş sürecine girmesi gerektiğini belirtti.

Protokol konuşmalarının ardından Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA açılış konuşmasında, Türkiye’de İlahiyat kuşağının ilk öğrencilerinden ve bazı hakikatlerin anlaşılması adına çabaları sürekli engellenen birisi olarak; bir ilin valisi, belediye başkanı, üniversite rektörü, akademisyen, seydaalar ve halktan katılımcıların bulunduğu böyle bir birlikteliği arzulan güzel yarınlar adına küçümsenmeyecek bir adım olarak gördüğünü ifade etti. Doğu’nun ve Batı’nın eğitim sistemlerinin tarihini anlatan Sırma, bu iki medeniyet arasında sürekli bir ilmî rekabetin yaşandığına dikkat çekerek Avrupa’nın en eski üniversitelerinin 14. asırda kurulduğunu ve hiçbirinin Tillo medreseleri kadar geçmişi olmadığını söyledi. İslâm medeniyetinin eğitim ve öğretim açısından yaşadığı ve hâlâ yaşamakta olduğu krizin nedenlerini ve bazı çözüm yollarını anlatan Sırma’nın büyük ilgi ve beğeniyle dinlenen bu açılış konuşmasından sonra tebliğlerin sunulduğu oturumlara geçildi:

29 Haziran 2012 tarihi Rektörlük Konferan Salonu I. Oturum: Prof. Dr. Hulusi KILIÇ başkanlığında gerçekleştirilen birinci oturumda Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Mehmet YALAR, Prof. Dr. Yakup CİVELEK ve Doç. Dr. Necdet GÖK birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN “Türkiye’de Yüksek Din Öğretiminin Serü-

veni" isimli tebliğinde İlahiyat fakültelerinin tarihsel gelişimini dönemler halinde ele alarak yüksek din öğretimini bekleyen sorunlar üzerinde durdu. Demircan, Türkiye'de Yüksek Din Öğretiminin sadece halkın talepleri ve beklentileri doğrultusunda gelişmediğini, aynı zamanda yapılandırıcı ve buyurgan bir siyasetin de müdahalesine her zaman açık olduğunu belirterek "Yüksek Din Öğretimi kurumlarının hem program içeriklerinin, hem de kurumsal yapılarının, beklentiler ve hedefler dikkate alınarak ilmî çerçevede yeniden ele alınması"nı önerdi. **Prof. Dr. Mehmet YALAR** ise "*Şark Medreselerine Analitik ve Eleştirel Bir Bakış*" isimli tebliğinde medreseleri müfredat, ders kitapları, öğretim metotları ve süreleri; kuruluş amaçları, statüleri, finans kaynakları ve dünya görüşleri gibi faktörler ışığında analitik ve eleştirel bir yaklaşımla ele aldı. Tebliğde medreselerin *amaçları, süreleri, müfredatları, ders kitapları ve öğretim metotları* bakımından revizyona tabi tutulmasına ve yapılacak iyileştirmelerle, medreselerin güncellenmiş olan hedefinin gerçekleşmesinin mümkün hale geleceğine dikkat çekildi. **Prof. Dr. Yakup CİVELEK** de "*Medrese ve İlahiyat/ Ayrılık mı Birliktelik mi? (Medrese-İlahiyat Birlikteliğinin İmkânı)*" isimli tebliğinde her iki kurumun varlık sebebini ve yaşamak için birinin diğerine ihtiyaç duyduğunu anlattı.

29 Haziran 2012 tarihi A Salonu II. Oturum: Prof. Dr. Mehmet Halil ÇİÇEK başkanlığında gerçekleştirilen ikinci oturumda Dr. Âzad Saîd Sümuv, Dr. Çeto Hamed Emîn İsmâil, Dr. Sabah Muhammed Necîb, Dr. Muhammed Şükrî Ahmed Zâviyetî ve Abdullah Karadâğî birer tebliğ sundular.

Dr. Âzad Saîd Sümuv "*Molla Yahyâ el-Mezzûrî ve devruhu'l-islâhî beyne Mevlânâ Hâlid en-Nakşibendî ve Şeyh Ma'rûf en-Nûdehî*" isimli tebliğinde Nakşibendiye tarikatının ünlü simalarından Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî ile Kadirî şeyhlerinden Ma'rûf en-Nûdehî arasındaki mücadeleyi husumete varmadan sühûletle halleden Molla Yahyâ el-Mezzûrî'nin (1733-1833) hayatı, çalışmaları ve irşad faaliyetlerini anlattı. **Dr. Çeto Hamed Emîn İsmâil** "*Molla Sâlih el-Kuzebankî ve cühûduhu fi'l-fikhi'l-İslâmî*" isimli tebliğinde son devir Irak ulemasından Şeyh Muhammed Sâlih el-Kuzebankî'nin (1890-1960) hayatını anlattı; eserlerini tanıtarak başta fıkıh olmak üzere ilmî çalışmaları üzerinde durdu. **Dr. Muhammed Şükrî Ahmed Zâviyetî** ise "*Molla Ahmed el-Hekkârî ve cühûduhu'l-ilmiyye fi't-tefsîr*" isimli tebliğinde Molla Ahmed el-Hekkârî'nin (v. 763) hayatı ve ilmî faaliyetlerini ele alarak, tef-

sirdeki metodunu inceledi. **Abdullah Karadâğî** de “Yaygın Din Öğretimi (Medrese)nin Müceddid ve Büyük Alim Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî'nin Üretkenliğindeki Rolü” konusunu incelediği Kürtçe tebliğinde din eğitimi yapan okulların Kuzey Irak'taki ilmî hayat üzerindeki etkisini anlattı.

29 Haziran 2012 tarihi A Salonu III. Oturum: Prof. Dr. Adnan DEMİR-CAN başkanlığında gerçekleştirilen üçüncü oturumda Prof. Dr. Mustafa Yılmaz KILINÇ, Prof. Dr. M. Ali KİRMAN, Yrd. Doç. Dr. Halil KAYIKÇI, Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır SÜT/ Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇAĞLAYAN ve Arş. Gör. Bedrettin BASUĞUY birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz KILINÇ “İlim, İslâm ve Batı Medeniyeti” isimli tebliğinde İslâm ve ilim ilişkisi, ilim bağlamında Müslümanların temel problemleri ve Batı medeniyetinin genel yapısı konularını anlattı. **Prof. Dr. M. Ali KİRMAN** da “Modern ve Postmodern Bağlamında Türkiye’de Din Eğitimi” isimli tebliğinde ise Türkiye’deki din eğitimi problemi üzerinde durdu.

Yrd. Doç. Dr. Halil KAYIKÇI “Skolastik Eğitim Kıskaçında Medreseler” isimli tebliğinde Osmanlı eğitim sisteminde bir takım arayışların olduğunu; yapılan yenilenmelerin de, entelektüel zemini sağlam olmadığı için başarılı olamadığını belirterek şu tesbite dikkat çekti: 17. Yüzyıldan sonra Batı’nın, aydınlanmacı düşüncenin de yardımıyla hızlı bir gelişme sürecine girmesinde, birinci derecede Batı’nın kendini Skolastik düşünme biçiminden kurtarmasının etkisi olmuştur. İslâm dünyasının ise kendini bu anlayıştan kurtaramadığı için gerilediğini belirten Kayıkçı, “skolastik eğitim ve düşünceden Osmanlı medreselerinin kendilerini kurtaramamalarının felsefi ayağı” üzerinde yoğunlaşarak Skolastik düşüncenin İslâm dünyasına ve Osmanlı medreselerine girişi, yerleşmesi ve yarattığı olumsuz etkilerini değerlendirdi.

Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır SÜT ve Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇAĞLAYAN “Tek Parti Dönemi Din Eğitimi Politikaları [1923-1950]” isimli tebliğlerinde TBMM’nin açılışından Cumhuriyet’in ilanına kadar olan süreçte yönetim kademesinde din önemli bir yer tutmasına karşın daha sonra Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının, Cumhuriyet’in önemli ideologlarından Ziya Gökalp’in *İslâmlaşma, Türkleşme ve Batılulaşma* fikirlerinin sadece son ikisini gerçekleştirme konusunda bir politika benimsediklerini ve oto-

riter laiklik anlayışı neticesinde dinin kamusal hayattan çıkarılmaya çalışıldığını belirterek Kemalizm'in önemli ideologlarından Recep Peker'in "Türkiye'de din telâkkisinin hududu yurddaş vücudunun cildini aşamaz. Onun ne sosyete, ne administrasyonda [yönetimde] ve ne politikada yeri yoktur. (...) Din sade bir vicdan işidir, asla bir devlet işi değildir." cümlelerinde felsefesini bulan Tek Parti Dönemi [1923-1950] din eğitimi politikalarını etraflıca incelediler. **Arş. Gör. Bedrettin BASUĞUY** ise "II. Meşrutiyet Sonrası Medrese İslah Tartışmaları" isimli tebliğinde ilgili dönemin önemli yayın organlarında medreselerin ıslahına yönelik yer alan tartışmaları ele aldı.

29 Haziran 2012 tarihi B Salonu II. Oturum: Prof. Dr. M. Ali KIRMAN başkanlığında gerçekleştirilen ikinci oturumda Van İl Müftüsü Nimetullah ARVAS, Öğr. Gör. Mehmet GÜNAYDIN, Abdulcebbar KAVAK ve Yusuf DAĞ birer tebliğ sundular.

Nimetullah ARVAS "Arvas Medresesi ve Türkiye'deki Entelektüel Çevre Üzerindeki Etkisi (Seyyid Abdülhakim Arvâsî Örneği)" isimli tebliğinde Arvas Medresesi'nin kuruluşunu ve kısaca tarihini arşiv belgeleri ışığında ele alarak bu medresenin en büyük özelliğinin medrese ile tekke birliğinin en güzel nümünelerinden biri olduğunu anlattı. Tebliğde, kuruluşundan bu yana önemli ilim ve fikir adamlarını yetiştiren bu medresenin Türkiye'nin yakın geçmişindeki entelektüel çevre üzerinde etkisi, Abdülhakim Arvâsî örneğiyle işlenmiştir. Hüseyin Hilmi Işık ve Necip Fazıl Kısakürek gibi fikir önderleri üzerinde büyük etki bırakmış olan Abdülhakim Arvâsî kendinden sonra gelen nesiller için örnek ve âbide şahsiyetlerden biri olmuştur.

Mehmet GÜNAYDIN "Of Medreselerinin Fonksiyonelliği ve Kanaat Önderi Olarak Reîsü'l-kurrâ Mehmet Rüştü Aşıkutlu (1901-1980)" isimli tebliğinde Of Medreselerinin Osmanlı dönemindeki durumu, yapısı, fonksiyonu ve yetiştirdiği ilim adamları konularına eğilerek bu medreselerin yörenin ilim hayatına yön vermesinin yanında önemli toplumsal ve ahlakî görevler ifa ettiğini belirtti. Tebliğde özellikle bu medreselerinin son temsilcilerinden Mehmet Rüştü Aşıkutlu'nun hayatı, ilmî ve irfânî yönü anlatılarak Aşıkutlu'nun kanaat önderliği yönü ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Abdulcebbar KAVAK "Hâlidîyye Medreselerinin Anadolu'da İlmî ve Kültürel Hayata Katkıları" isimli tebliğinde 16. asrın ikinci yarısından itibaren

medrese eğitim sisteminin bozulmaya başladığını, zamanla alınan tedbirlerin ciddi fayda sağlamaması üzerine devletin çare olarak modern mekteplerin kurulmasına yöneldiğini belirtti. 19. asır Osmanlı toplumunda medreselerden fazla bir beklentisinin kalmadığı bir dönemde, Irak'ta ortaya çıkan Nakşî-Halidî kolu, kısa sürede Osmanlı topraklarının hemen her yerinde medreseler açmayı başarmış ve eğitim sahasında yeni bir umudun yeşermesini sağlamıştır. Halidiyye kolunun Anadolu'da yaygınlaşmasını hızlandıran âmiller arasında yer alan bu müesseseler, halka ilmî ve tasavvufî hizmetleri ulaştırdığı gibi bir çok âlim, mutasavvıf ve siyasetçi de yetiştirmiştir. 19. asrın başlarından itibaren Hâlidîyye'nin Anadolu'da hızlı bir şekilde yayılma imkânı bulduğunu anlatan Kavak, Halidiyye medreselerinin ve buralarda görevli âlim ve mutasavvıf şahsiyetlerin şu başarılarına dikkat çekmiştir: Birincisi, Hâlidî şeyhleri ve müntesipleri Osmanlı-Rus savaşlarında, bilfiil savaşa iştirak ederek İslâm ümmetinin birliği için çaba göstermişlerdir. İkincisi, Tanzimat sonrası azınlık okullarının hızla açıldığı ve menfi propaganda yapmaya başladığı bir süreçte Halidiyye medreseleri inşa edilerek, toplumun birlik ve beraberliğine ciddi katkılar sağlamıştır. Üçüncüsü ise Halidiyye medreseleri tekke ve medrese çekişmesine son vermiştir. Halidiyye'nin Anadolu'da yayılmasının hızlı oluşunun nedenlerinin yanısıra Halidiyye medreseleriyle ilgili genel bilgileri veren Kavak, bunlardan *Sami Paşa Medresesi* ve *Norşin Medresesi*'ni anlatmış, ilim hayatına katkılarını sunmuştur.

Yusuf DAĞ ise “*Mardin'de Medrese Geleneği*” isimli tebliğinde Artuklu hakimiyetiyle beraber öne çıkan Mardin'in medrese geleneği, bu medreselerdeki eğitim ve öğretim süreci ile bunların bölge kültürü üzerindeki etkisi üzerinde durdu.

29 Haziran 2012 tarihi B Salonu III. Oturum: Prof. Dr. Mustafa Yılmaz KILINÇ başkanlığında gerçekleştirilen üçüncü oturumda Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK, Doç. Dr. Ergün LAFLI, Yrd. Doç. Dr. Veli SIRIM, Nizamettin YAKIŞIK birer tebliğ sundular.

Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK “*Medresetü'z-Zehrâ Projesi Işığında, Günümüz Medreseleri İle İlgili Bazı Öneriler*” isimli tebliğinde Bedüzzaman Saîd Nursî'nin (1876-1960) hayatı ve eğitiminin anlatıldığı giriş kısmından sonra medreseler hakkında genel kronolojik bilgi vermiş-

tir. Saîd Nursî'nin Medresetü'z-Zehrâ projesini gerçekleştirmek için Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki girişimlerinin ayrıntılarıyla anlatıldığı tebliğde "Neden Medresetü'z-Zehrâ?" sorusuna yine Saîd Nursî'nin kendi eserlerindeki analizlerinden hareketle bunun maddî bir üniversite projesi olmadığı üzerinde durularak, medrese/üniversite boyutunun mahiyeti ortaya konulmuş ve günümüz medreseleri için bazı öneriler sunulmuştur.

Doç. Dr. Ergün LAFLI'nin Beykoz cam işçiliği öncesi ve sonrası Türk cam sanatının ele alındığı "*Türk-İslam Medeniyetinde Cam: Beykoz Cam İşçiliğine Bir Bakış*" isimli tebliği ilgilileri için detaylı bilgiler içermektedir. **Yrd. Doç. Dr. Veli SIRIM** "*Saîd Nursî'nin Medresetü'z-Zehrâ Projesine Yüklediği Bölgesel Barış Misyonu*" isimli tebliğinde sulh kavramı ve Saîd Nursî'nin sulh anlayışının genel çerçevesini çizerek bölgesel barış projesi olarak Medresetü'z-Zehrâ'ya yüklediği misyonu anlattı. Tebliğin en dikkat çekici tesbitlerinden birisi de Medresetü'z-Zehrâ projesine ilham kaynağı olarak Mısır'daki Ezher Üniversitesi'nin belirlenmiş olmasıdır. **Nizamettin YAKIŞIK** ise "*Medreselerin Toplum Üzerindeki Tesiri, Ümmet İçin Faydaları ve Medresede Yetişen Âlimlerin Özellikleri*" isimli tebliğinde medreseler "uluslararası" ve "yerel olanlar" şeklinde tasnife tabi tutularak bölgedeki Şark medreselerinin kurumsal yapısı, eğitim dili ve medreselerin sosyal açıdan icra ettiği fonksiyon üzerinde durarak medreselerin idamesi ve yeniden tanzimi için fikrî ve kurumsal desteğe ihtiyaç bulunduğunu belirtti. Medreselerde liyakat sınavlarının düzenlenmesi, başarılı olan talebelere ilahiyat mezunu olabilme yolunun açılması ve lisansüstü çalışmalara imkan tanınması; medrese âlimleri ve eserlerinin araştırılacağı bir komisyonun kurulması tebliğin dikkat çeken önerileridir.

29 Haziran 2012 tarihi C Salonu II. Oturum: Doç. Dr. Orhan BAŞARAN başkanlığında gerçekleştirilen ikinci oturumda Prof. Dr. Celâl CELÂLİZÂDE, Muhammet ÇETKİN ve İbrahim DAĞILMA birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Celâl CELÂLİZÂDE "*Serencâm-ı medâris-i dinî Ehl-i Sünnet der-İran bâ revîkerdi be-Kurdistan*" isimli tebliğinde İran Kürdistan'ı bağlamında Ehl-i Sünnet medreselerinin genel durumunu anlattı. **Muhammet ÇETKİN** "*Medreselerde ve İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Ders Kitapları*" isimli tebliğinde medreselerin tarihi gelişimi

anlatılarak medreselerde ve ilahiyat fakültelerinde Arapça öğretiminde okutulan, kendisinden istifade edilen ders ve müracaat kitaplarını tanıttı. **İbrahim DAĞILMA** ise “*Medrese Tedrisinde ve Kur’an Eğitiminde Gönüllü Bir Hadim Süleyman Hilmi Tunahan Hazretleri*” isimli tebliğinde son dönem âlimlerinden Süleyman Hilmi Tunahan’ın hayatını, mücadelesini ve Kur’an öğretimindeki hizmetlerini anlattı.

29 Haziran 2012 tarihi C Salonu III. Oturum: Yrd. Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ başkanlığında gerçekleştirilen üçüncü oturumda Prof. Dr. Nurettin TURGAY, Doç. Dr. Orhan BAŞARAN, Yrd. Doç. Dr. Yasin KURBAN, Arş. Gör. Selman YEŞİL, Sabahattin BALA birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Nurettin TURGAY “*Kızıltepe Yöresindeki Medreseler*” isimli tebliğinde Mardin’in ilçelerinden eski ismi Düneyser olan Kızıltepe yöresindeki medreseleri ve Ğurs Köyü ilim havzasını anlatarak burada yetişmiş ilim adamlarından Halil Gönenç, M. Halil Çiçek, Abdulaziz Beki, Mehmet Salih Ekinci, Hıdır Ekinci, Mustafa Kırkız, Ali Turgay ve Tacettin Kurtay’ı tanıttı. **Doç. Dr. Orhan BAŞARAN** ise “*Osmanlı Medreselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde Farsça*” isimli tebliğinde “Farsça’nın bizler için, Arapça hariç olmak üzere diğer dünya dilleri gibi sıradan bir dil değil; medeniyet ve kültür tarihimizde derin kökleri olan, hakkında Arapça’dan sonraki ikinci cennet lisanı olduğu yönünde değerlendirme bulunan ve İslâmî ilimlerin öğrenilmesinde tıpkı Arapça gibi âlet ilmi olan bir dil olduğu” hatırlatmasında bulunarak Selçuklu, Osmanlı ve Mevlevîlik araştırmalarında mutlaka Farsça’nın bilinmesi ve bu dile ilahiyat fakültelerinin programlarında hak ettiği ölçüde yer verilmesi gerektiğini belirtti.

Yrd. Doç. Dr. Yasin KURBAN “*Siirtli Molla Halil ve ‘Minhâcü’l-vusûl ilâ ‘ilmi’l-usûl’ Adlı Eseri*” isimli tebliğinde Siirt medreselerinden yetişmiş ilim adamlarından Molla Halil’in (v. 1843) hayatını ve ilmî faaliyetlerini anlatarak hocalarını ve eserlerini tanıttı. Fıkıh usûlü alanında kaleme aldığı *Minhâcü’l-vusûl* isimli eserinin sistematik tanıtımının yapıldığı tebliğde müellifin mevcut yazma eserlerinin neşredilmesi gerektiği önerilmiştir. **Arş. Gör. Selman YEŞİL** ise “*Medreselerde Arap Diline Dair Okutulan Kürtçe Kitaplar*” isimli tebliğinde şark medreselerinde okutulan Kürtçe eserlerden Ahmed-i Hânî’nin (v. 1707) *Nûbeharâ Piçukân* isimli Kürtçe-Arapça sözlüğü, Halkatanlı Molla Yunus’un Arap gramerinde zarfları konu edinen biri *Terkîb û Zurûf*, diğeri *Terkîb* isimli eserlerini tanıtarak ders müfredatı

içindeki yerini belirtti. **Sabahattin BALA** da “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem-Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri” isimli tebliğinde Mardin yöresi örnekleme üzerinden Şark Medreselerinde uygulanan eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerine dair veriler sundu. Medresede ağırlıklı olarak uygulanan birebir eğitimin, bilgi aktarımı yanında rehberlik niteliği taşıdığını ve eğitimin kalitesini artırmada önemli fonksiyonlar icra ettiğini vurguladı.

30 Haziran 2012 tarihi A Salonu I. Oturum: Prof. Dr. Yakup CİVELEK başkanlığında gerçekleştirilen birinci oturumda Prof. Dr. İbrahim YILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Adnan MEMDUHOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA, Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA, Arş. Gör. Ramazan KORKUT birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. İbrahim YILMAZ “İbnu'l-Hâcib'in el-Kâfiye İsimli Eserinin Arapça Öğretimindeki Yeri (Medrese Eğitimindeki Yeri)” isimli makalesinde İbnü'l-Hâcib'e (v. 646/1249) ait el-Kâfiye'nin medreselerde Arapça öğreniminde başlıca eserlerden biri olduğunu belirterek şerhlerinden özellikle Osmanlı medreselerinde uzun bir müddet ders kitabı olarak okutulan Molla 'Abdurrahman-ı Câmî'ye (v. 898/1492) ait şerhin pek çok eğitimcinin Arapça bilgisinin arka planını oluşturduğunu belirtti. İbnü'l-Hacib'in kısaca tanıtıldığı tebliğde el-Kâfiye'nin bu kadar meşhur olmasının nedenleri yorumlanarak din eğimi açısından çeşitli çıkarımlar üzerinde duruldu: Bir Mâlikî fakihî olan İbnü'l-Hâcib'in dil ve edebiyata düşkünlüğü onda nazım ve nesir zevkini oluşturmuş; nahiv, sarf, fıkıh, kelam, arûz vb. pek çok alanda eser kaleme almıştır. Bunlardan el-Kâfiye muhtasar ve hacmi küçük olmasına rağmen bütün nahiv konularını içermektedir. Zemahşerî'nin el-Mufassal'ıyla aynı plana sahip olmakla birlikte eserinde sarf bilgilerine yer vermemiştir. el-Mufassal ile bir takım alanlarda yakın benzerliğinden ötürü çeşitli dilliler tarafından tenkit edilmiştir. Günümüz açısından bu eserden istifade zorlaşmış, haddinden fazla muhtasar olması onu, bir öğretici olmadan okunamayan bir kitap haline getirmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA “Klasik (Medrese) Arapça Öğretim Metodunun Problemi” isimli tebliğinde “Temel felsefe ve mesaisini Arapça öğrenimine odaklayan medresenin bu amacına ne derece kavuştuğu”nu sorgulamakta; talebeyi şer'î ilimleri okuma, anlama ve yorumlamada en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan medresenin hedeflenen amaçları karşı-

layıp-karşılamaadığını tartışmaya açmaktadır. Medresenin, dile bir iletişim aracı olarak yaklaşmaktan ziyade dili sadece belirli dini metinleri anlama üzerine kullandığından dolayı öğrettiği dilin tek boyutlu bir yapıda olduğunu savunan Arpa, medresenin Arapça öğretim yönteminin kuralcı olduğunu, Arapça’dan kasdolunanın da en geniş anlamıyla, çeşitli ilim dallarında okutulan eserlerin okunup anlaşılmasını sağlayacak dil melekesini kazandırma öğretimi olduğu tesbitinde bulundu. Klasik Arapça eğitim metodunun kendi içinde sistemli ancak çok problemlili olduğu vurgulayan Arpa’ya göre bu, yöntemden ziyade işin özüne ve esasına dayalı bir sorundan kaynaklanmaktadır. Soruna “eksen kayması” teşhisi koyan Arpa, bir dilin en temel unsurları olan “lafız-mana-maksat” üçlüsünün ayrılmaz bir bütün olduğunu, fakat Arapça öğretiminin tarihi süreci içinde bunun “mana” aleyhine, “lafız” lehine geliştiğini belirtti. Bunun bir kırılma olduğunu savunan Arpa, anlamı temsil eden belâgat ile lafzı temsil eden nahiv ilmi arasındaki köprünün atıldığına dikkat çekerek bir ifadede lafız ve mana ikilisinin birbirine üstünlüğünün olmadığını; sarf-nahiv, fesâhat ve belâgat birlikteliğinin tarihi sürecini aktararak ilk Arap dilcilerinin lafız mana birliğini hep koruduklarını ifade etti.

Yrd. Doç. Dr. Adnan MEMDUHOĞLU “*Türkiye’de Din Eğitimi Veren Kurumlarda Klasik Medrese Arapça Müfredatından Yararlanma İmkânları Ve Bazı Öneriler*” isimli sunumunda, Türkiye’de imam-hatip liseleri, ilahiyat fakülteleri ve yüksek ihtisas kurslarında okutulan Arapça dersleri ile geleneksel medrese müfredatında yer alan derslerin içerikleri ve işleniş yöntemlerine ilişkin tesbit ve önerilerde bulundu. Memduhoğlu’na göre, medreselerde okutulan ilimlerle ilgili tercih edilen eserler Arapça okutulduğu için, buralardan icazet alanlar Arapça yönünden daha ilerdeyken, imam hatip ve ilahiyat mezunları güncel konularda ve kültürel açıdan daha ileri seviyede mezun olmaktadır. Özellikle, “medreseler miadını doldurmuştur. Artık bunlara alternatif olarak kurulmuş olan okullar vardır” düşüncesine katılmadığını ifade eden Memduhoğlu imam-hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri açısından medrese tecrübesinin, kaliteyi artırma noktasında önemli bir imkân sunduğuna dikkat çekti.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA’nın “*Medreseler ve İlahiyat Fakültelerindeki Arapça Öğretiminin Temel Dinamikler Bağlamında Değerlendirilmesi*” isimli tebliğinde ise medreselerde ve ilahiyat fakültelerinde öğretilen Arapça’nın,

“amaç, muhteva, süreç, ölçme ve değerlendirme” gibi dinamikler açısından mukayesesi yapıldı; her iki sistemin Arapça öğretimindeki benzer ve farklı yönleri kısa bir değerlendirmeye tabi tutularak bazı öneriler getirildi. **Arş. Gör. Ramazan KORKUT** da “*Modern Öğretim İlkeleri Açısından Doğu Medreseleri ve İlahiyat Arapça Öğretimi*” isimli tebliğinde doğu medreseleri ile ilahiyat fakültelerindeki Arapça öğretimini modern öğretim ilkeleri açısından tahlil etti.

30 Haziran 2012 tarihi A Salonu II. Oturum: Prof. Dr. Celâl CELÂLİZÂDE başkanlığında gerçekleştirilen ikinci oturumda Mehmet Salih EKİNCİ, Yrd. Doç. Dr. Yahya SUZAN, Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ, Yrd. Doç. Dr. Kerîm Fârûk el-Hûlî, Arş. Gör. Abdullah BEDEVA birer tebliğ sundular.

Mehmet Salih EKİNCİ “*İslâhu'l-medâris (Tahrîrun 'ani'l-medârisi'l-İslâmiyye fi Türkiye 'âmmeten ve 'an Medreseti'l-felâh fi medîneti Konya hâssaten)*” isimli tebliğinde medresenin genel tarihi seyrini, ardından Ezher'e ve Osmanlı'nın son dönemine kadar geçirdiği safhaları ele alarak medresenin gerileme sebeplerini anlattı. Yeniden dirilişin ancak medresenin çok yönlü ıslahından geçtiğini belirten Ekinci, köklü bir eğitim tarihine sahip Ezher hakkında detaylı bilgiler sunarak şu tespitte bulundu: Osmanlı'nın, Mısır'ı fethettikten sonra Ezher'in büyük hocalarını İstanbul'a getirtmesi, özel olarak Ezher'in, genel olarak medresenin gerilemesini hızlandırmıştır. Tebliğin sonunda, Ekinci'nin 'Medresetü'l-felâh' diye isimlendirdiği Konya'daki medresesinin müfredatı hakkında detaylar yer almaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Yahya SUZAN'ın Arapça'nın İslâmî ilimlerdeki yeri ve önemini vurguladığı “*Medreselerde Arapça Öğretimi*” isimli tebliğinde medreselerde Arapça öğretimini inceleyerek Arapça ders kitaplarının geniş bir tanıtımını yaptı. Medreselerde Arapça öğretim usulü ve eleştirisi başlıklarında şerh ve hâşiyeleri ders kitabı olarak harfi harfine takip etmenin, talebelere metni yorumlama yeteneğini kazandırmakla beraber bunda aşırıya gidilmesinin bu kazanımı gölgelediğine dikkat çekerek Arapça'nın dinî ilimlerin öğreniminde bir araç olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtti. **Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ** “*XVIII.-XX Yüzyıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Arapça Öğretimi*” isimli tebliğinde medreselerde okutulan âlî ve 'âlî ilimlere ait ders kitapları ve kaynak eserleri tafsilatıyla

la tanıtılarak günümüz medrese ve ilahiyat öğrencilerine, her ilim dalında muhtasar bir kitabı okumalarının gerekli olduğu tavsiyesinde bulundu. **Yrd. Doç. Dr. Kerîm Fârûk el-Hûlî** de “*Müşkilâtü lügati’l-arabiyye li-gayri’n-nâtîkîne bihâ ve turuku hallihâ*” isimli tebliğinde özelde İlahiyat fakültelerinin Arapça öğretim faaliyetlerinde görülen aksaklıkların giderilmesi için hoca, öğrenci, yöntem, ders kitapları, zaman ve mekanla ilgili önerilerde bulundu. **Arş. Gör. Abdullah BEDEVA** ise “*Şark Medreselerinde Arapça Öğretim Yöntemlerinden Biri Olarak Şiirin Yeri ve Önemi*” isimli tebliğinde şiirin dil öğretimindeki yeri ve önemini anlattı.

30 Haziran 2012 tarihi A Salonu III. Oturum: Prof. Dr. Abdulaziz BEKİ başkanlığında gerçekleştirilen üçüncü oturumda Doç. Dr. Metin BOZAN, Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN, Yrd. Doç. Dr. Muhammed Tayyib KILIÇ, Arş. Gör. İlhan BARAN, Arş. Gör. Emran ÇELİK birer tebliğ sundular.

Doç. Dr. Metin BOZAN “*Şark Medreseleri Geleneğinde Fırak Yazıcılığı*” isimli tebliğinde tarihi süreç içerisinde pek çok mezhep mensubunun kendisine özgü fırka tasnifi yaptığını ve bununla ilgili eserler kaleme aldığını belirtti. Şark medrese geleneğinde fırka yazıcılığının sınırlı sayıda olsa da var olduğunu gösteren bu çalışmada Şeyh Abdurrahman Aktepi’nin fırkaları tasnif ettiği *Keşfu’z-Zalâm fi Akâidi Fıraki’l-İslâm* eseri ile Şeyh Cüneyd Zokaydi’nin *Usulu’l-Akâid*’e yazmış olduğu *Hâşiye* ele alındı. Şark medrese geleneğine mensup âlimlerin mezhep algısını tahlil etme fırsatı da vereceği düşünülen bu eserlerde, mezheplerin tasnifinin genel özellikleri, eserlerin referansları ve ayırıcı hususiyetleri incelenmiştir. **Yrd. Doç. Dr. Muhammed Tayyib KILIÇ**’ın “*İslam Hukuku Anabilim Dalı Bünyesindeki Lisans ve Lisansüstü Derslerle İlgili Tesbit ve Teklifler*” isimli tebliğinde ise Türkiye’deki din eğitimi ve öğretiminin Tanzimat’tan bugüne kısa bir tarihçesi sunulmuş; ikinci bölümde de İlahiyat Fakülteleri’nin İslâm hukuku anabilim dalı ders müfredatı ve müfredata yönelik olarak lisans ve lisansüstü derslerinin daha verimli ve etkin olmasına yönelik tespit, eleştiri ve teklifler kaleme alınmıştır. Zaman zaman genele ait sorun ve çözümlere de değinilen tebliğde, yüksek lisans ve doktora tez konularının belirlenmesi için ortak bir konu havuzunun oluşturulması ve isteyen öğrencilerin bundan istifade etmeleri, en dikkat çeken teklifler arasında yer almaktadır. **Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN** “*Bingöl ve Çevresindeki Medreselerde Fıkıh Eğitimi*” başlığını taşıyan tebliğinde özelde Bingöl medreselerinde fıkıh

eğitimi verilirken hangi temel sâiklerle hareket edildiğini, fıkıh ilmine niçin ihtiyaç duyulduğunu ve bilginin nasıl aktarıldığını anlattı. **Arş. Gör. İlhan BARAN** “Şark Medreselerinde Okutulan Akait Kitapları Üzerinden Mezhep Okumaları” başlıklı tebliğinde medrese müfredatında okutulan kelam-akaid kitaplarından *Nehcü’l-Enâm* ile *Şerhu’l-Akâid* üzerinden mezhep okumaları yaparak şu tesbitlerde bulundu: Yaşanılan tarihi süreç ve mezhepî jeopolitik konumun bir sonucu olarak Şark medreselerinde Akait-Kelâm ilmine, diğer şer’i ilimlerden daha fazla önem verilmiştir. Okutulan eserler Eş’arî mezhebinin fikirlerini yansıtmakla beraber, akla daha fazla önem atfeden müteahhirin dönemini temsil etmekte olup, Eş’arîlik’teki Gazzâlîci ve Râzîci ayrışması bu eserlerde kendini göstermektedir. **Arş. Gör. Emran ÇELİK** ise “Medreseler ile İlahiyat Fakültelerinde Fıkıh İlminin Eğitim ve Öğretimi” isimli tebliğinde ilahiyat fakültelerinde verilen fıkıh eğitiminin içeriğini, kapsamını ve genel problemlerini, aynı dersin okutulduğu medreselerle karşılaştırmalı olarak inceleyerek, günümüzde fıkıh öğreniminin istenilen noktada olmamasının nedenlerini anlattı.

30 Haziran 2012 tarihi A Salonu IV. Oturum: Prof. Dr. Hasan TANRI-VERDİ başkanlığında gerçekleştirilen dördüncü oturumda Prof. Dr. Hanefi PALABIYIK/ Zeynep ÇELİK/ Esra KATIRCI, Doç. Dr. Adem EFE/ Ercan ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ, Arş. Gör. Ali ÖZENÇ, Mehmet Sadık ELÇİ birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Hanefi PALABIYIK, Zeynep ÇELİK ve Esra KATIRCI “Medrese Eğitimi ve Çağdaş Eğitimde Eğitim Anlayışının Mukayesesi” isimli tebliğlerinde klasik dönem geleneksel/medrese eğitim anlayışı ile çağdaş eğitim anlayışları arasında bir mukayese yaparak bilginin niteliği, bilginin değeri, aktarım yöntemi vb. konularda geleneksel/medrese eğitim anlayışının uzağında duran çağdaş/yeni eğitim anlayışında bilimsel bilginin geçici olduğu, bilimsel doğrular ve yargıların mutlak olmadığı, bilimsel bilginin değerinin sadece kullanılan bilimsel yöntemle değil, bilimin içinde yapıldığı toplumun ve tarihin koşullarına da bağlı olduğundan tarihsel olduğu tesbitinde bulundu. Tebliğde ayrıca bilginin niteliği, değeri ve aktarım yöntemlerinden hareketle nitelikli bir ilahiyat eğitiminin temel yapı taşları üzerinde duruldu.

Doç. Dr. Adem EFE ve Ercan ÇELİK “Din Eğitimi Alanında Hizmet Veren Müesseselerle Medreselerin Eğitim-Öğretim Açısından Mukayesesi (Muş

Örneği” isimli tebliğlerinde spesifik olarak DİB ihtisas eğitim merkezleri ile Muş ilinde eğitim-öğretime devam eden medreseleri ve eğitim programlarını; **Yrd. Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ** “*Medrese Müfredatıyla Ezher’in Müfredatının Karşılaştırılması*” isimli tebliğinde söz konusu iki yapının müfredat programlarını; **Arş. Gör. Ali ÖZENÇ** de “*Müderrislerin ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinin Toplum Üzerindeki Etkilerinin Bir Mukayesesi (Diyarbakır Örneği)*” isimli tebliğinde Diyarbakır özelinde, müderrislerin ve İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinin toplumdaki etkilerini, bu iki kurumun toplum tarafından kabulünü ya da reddini sağlayan faktörleri ele aldılar. **Mehmet Sadık ELÇİ** ise “*Medrese ve Modern Öğretim Kurumları Arasında Bir Mukayese (Cumhuriyet Dönemi Şark Medreseleri Örneği)*” isimli tebliğinde Cumhuriyet dönemi medreselerinden bahsederken dört başı mamur bir kurum tasavvur edilmesi yerine Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla birlikte kapanan medreselerin bakiyesini tasavvur etmenin daha doğru bir bakış olduğunu hatırlatarak medreselerle günümüz dinî eğitim ve öğretim kurumları arasında bir mukayese yapılmaya çalışıldığında bir tarafın tamamen yasaklı olup maddi hiçbir imkâna sahip olmadığı, buna karşın diğer tarafın da devletin himayesinde ve her türlü imkâna sahip olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurguladı. Tebliğde, bu prensip ışığında, Şark medreseleri ile din öğretiminde bulunan resmî eğitim kurumlarının mukayesesi yapılmıştır.

30 Haziran 2012 tarihi B Salonu I. Oturum: Doç. Dr. Süheyl SABAN başkanlığında gerçekleştirilen birinci oturumda Yrd. Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ, Tehsîn İbrahîm DOSKÎ, Zeynelabidin ZİNAR, M. Halid SADÎNÎ, Dr. Nurettin BELTEKİN birer tebliğ sundular.

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ “*Di Medresayên Kurdan De Dersên Tesewwufê û Te’sîra wê Li Ser Milletî*” isimli tebliğinde medreselerde tasavvufun yeri ve önemini; **Tehsîn İbrahîm DOSKÎ** “*Şêweyê xwandînê lîmedresên Kurdistanê de vera Badînan wek nimûne*” isimli tebliğinde Badînan medresesi örneğinden hareketle Kuzey Irak medreselerini; **Zeynelabidin ZİNAR** “*Dî Nava Medreseyên Kurdî de Gırmıya Medreseya Axtepeyê*” isimli tebliğinde Şark medreseleri arasında önemli bir konuma sahip ve birçok âlimin yetişmesini sağlayan Aktepe medresesinin Şark medrese geleneği içindeki yerini; **M. Halid SADÎNÎ** “*Helbestvan û Muderisên Meşhûr yên Hekkariyê*” isimli tebliğinde Hakkari yöresinin meşhur şair ve müderris-

lerini; **Dr. Nurettin BELTEKİN** “*Vera Modernbıyayışî de Medreseyê Rojhelatî/Şerqî*” isimli tebliğinde Şark medreselerinin modernleşmesini anlattılar.

30 Haziran 2012 tarihi B Salonu II. Oturum: Prof. Dr. Mehmet YALAR başkanlığında gerçekleştirilen ikinci oturumda Yrd. Doç. Dr. Şahin AHMETOĞLU, İsmail HODZİC/ Muhammet OKUDAN ve Ömer Faruk KORKMAZ birer tebliğ sundular.

Yrd. Doç. Dr. Şahin AHMETOĞLU “*Caferî Medrese Gelenekleri: (Irak ve Suriye Örneği)*” isimli tebliğinde Caferî medreselerini ele alarak Caferiliği daha yakından tanımak için bu medreselerin incelenmesinin büyük yarar sağlayacağını dile getirdi. Ayrıca, tebliğde Irak ve Suriye’deki Caferi medreseleri ve bunların gelişim süreci hakkında genel bilgiler verildikten sonra tarihi süreç içinde geçirdiği evreler, eğitim sistemi, bu medreselerde yetişen âlimler ve mezhebin gelişimindeki katkıları hakkında bilgi verildi. **İsmail HODZİC ve Muhammet OKUDAN**’ın “*Bosna Hersek’teki Medreseler*” isimli tebliğlerinde Bosna Hersek’teki medreselerin tarihi incelenerek bu çerçevede, Osmanlı’dan günümüze intikal eden İsa Bey, Karagöz Bey, Elçi İbrahim Paşa, Behram Bey ve Gazi Hüsrev Bey Medreselerine yer verildi. Vakıflar eliyle kurulan bu medreselerin Boşnak eğitim sistemine yön verdiği ifade edilen tebliğde, ayrıca din eğitiminin, komünizm dönemi ve günümüzdeki durumu ile eğitim ve öğretim alanında yapılan modernleşme çalışmaları ele alındı. **Ömer Faruk KORKMAZ** “*el-Medârisü’l-İslâmiyye fî Moritanya – Arzun ‘ani’l-mahzarati’ş-Şankîtiyye*” isimli tebliğiyle katkıda bulundu.

30 Haziran 2012 tarihi B Salonu III. Oturum: Prof. Dr. Hayati AYDIN başkanlığında gerçekleştirilen üçüncü oturumda Yrd. Doç. Dr. Bülent AKOT, Doç. Dr. Firset Abdullah Yahyâ el-Vermîlî, Arş. Gör. Mustafa ÖNCÜ, Mehmet Saki ÇAKIR ve Öğr. Gör. Nebi BUTASIM birer tebliğ sundular.

Yrd. Doç. Dr. Bülent AKOT, Nakşî-Hâlidî geleneğin merkezlerinden Nurşin Medresesi’ni ve Abdurrahman-ı Tâğî (v. 1886) başta olmak üzere bu medresede yetişmiş mutasavvıf âlimleri tanıttığı “*Nurşin Medresesinin Yetiştirdiği Mutasavvıflar*” isimli tebliğinde bu medresede yetişmiş mutasavvıfların toplumsal ve dini yaşantıya yönelik katkıları üzerinde durarak medrese ve tekke ehlinin dayanışmasının zaruretine dikkat çekti. **Doç.**

Dr. Firset Abdullâh Yahyâ el-Vermîlî “eş-Şeyh Ahmed b. İsmâîl el-Gürânî *cühûduhu'l-ilmîyye ve menhecühû fi'l-hadîs min hilâli kitâbihi el-Keşerü'l-cârî ilâ riyâz-i ehâdîsi'l-Buhârî*” isimli tebliğinde aslen Kuzey Iraklı olup daha sonra İstanbul'a yerleşmiş olan Molla Ahmed el-Gürânî'yi (v. 1448) ve hadisçiliğini anlattı. **Arş. Gör. Mustafa ÖNCÜ** ise “*Molla Halil Siirdî'nin 'Basîretü'l-Kulûb fi Kelâm 'Allâmi'l-Guyûb' Adlı Tefsirinde Belâgî Uygulamalar*” isimli tebliğinde Şark medrese geleneği içinde yetişmiş ilim adamlarından Molla Halil'in, talebelerin belâgat ilmini uygulamalı olarak öğrenmeleri için kaleme aldığı *Basiretu'l-Kulûb* adlı tefsirinde belâgat uygulamalarını tespit ederek Zemahşerî, Beyzâvî, Nesefî ve Celâleyn tefsirlerindeki örneklerle karşılaştırmıştır. **Mehmet Saki ÇAKIR** da “*Seyda Molla İbrahim Kelhokî'nin Hayatı ve Eğitim Öğretim Metodu*” isimli tebliğinde Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşamış ilim adamlarından İbrahim Toprak'ın (v. 2006) hayatı, mücadelesi ve başarılı ilmî faaliyetinin arka planında yatan temel unsurları anlattı. **Öğr. Gör. Nebi BUTASIM**'in “*Bingöl Ulemasından Yûsuf Rıza Efendi ve Türbesi*” isimli tebliği ilgilileri için değerli bilgiler içermektedir.

30 Haziran 2012 tarihi B Salonu IV. Oturum: Prof. Dr. İbrahim YILMAZ başkanlığında gerçekleştirilen dördüncü oturumda Prof. Dr. Hayati AYDIN, Prof. Dr. Hanefi PALABIYIK/ Rabia OLÇAR/ Nur GÖKHAN, Doç. Dr. M. Cengiz YILDIZ, Yrd. Doç. Dr. M. Rahmi TELKENAROĞLU ve Mahmut DÜNDAR birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Hayati AYDIN “*Muhtasarü'l-Me'ânî ve Onun İlahiyat Fakültelelerinde Okutulma Lüzumu*” isimli tebliğinde *Sa'deddin et-Taftazanî'nin* (v. 1390) medreselerde okutulan ve bugün Türk edebiyatında kullanılan kavramların birçoğunun yerleşmesinde büyük katkısı olan *Muhtasarü'l-Me'ânî'nin* Kur'an belagatini öğrenme konusunda yararlı bir eser olduğunu belirterek, *el-Muhtasar*'dan, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde, mutlaka yararlanılması gerektiğini vurgulamıştır.

Prof. Dr. Hanefi PALABIYIK/ Rabia OLÇAR/ Nur GÖKHAN “*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hz. Peygamber Algısı*” isimli tebliğde geleneksel medrese eğitimi almış âlimlerden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın makaleleri ve tefsirinden hareketle, Elmalılı'nın Hz. Peygamber algısının klasik dönem İslâm âlim ve mutasavvıflarıyla aynı ve çoğu zaman yücelt-

meci biçimde olduğuna dikkat çekmişlerdir. Palabıyık'ın tesbit ve değerlendirmelerinden bazıları şunlardır: Elmalılı'nın eserleri incelendiğinde, onun İslâmî ilimlerin tümüne vakıf, hemen her problemin farkında, oryantalist ve ateistlerin iddialarından haberdar ve yüksek seviyede, din, dil ve tarih bilincine vukufiyetini çok açık bir şekilde görmek mümkündür. 'Kur'an'ın tefsirinde Hz. Peygamber'e başvurma' ilkesini tüm tefsirinde uygulamıştır. Düşünce biçimi, İslâm tasavvuf geleneğinin egemenliği altındadır. Hz. Peygamber'in, birçok açıdan diğer peygamberlerden üstünlüğünün çok yerde ve ısrarla vurgulanmıştır. Elmalılı'ya göre Hz. Peygamber her türlü mucize gösterebilir, şefaathakkı vardır, diğer peygamberlerin gönderilişi bile onun içindir, gaybı bilebilir, doğumundan önce vuku bulan birçok olay dahi onun peygamberliğinin mucizesidir. O kulluğun zirvesini, ahlakın yücesini, örneklenmenin en iyisini ve müjdelenenmenin esasını temsil eder. Sonuç olarak Palabıyık'a göre Elmalılı, rivayetleri tenkitsiz ve sorgulamasız kabul ettiği için, Hz. Peygamber hakkında geleneksel ve müsellemler kanaatler serdetmekte; ayrıca çok yerde âyetler ve olaylar arasında ilgisiz bağlantılar kurarak, zorlamalı çıkarım ve aşırı abartılar yaparak, Allah Resulü'nü övmeye ve yüceltmeye çalışmaktadır.

Doç. Dr. M. Cengiz YILDIZ "*Meslekler Sosyolojisi Açısından Din Görevliliği ve Din Görevlileri*" isimli tebliğinde sosyolojinin bir alt dalı olan meslekler sosyolojisi açısından din görevliliği ve din görevlilerini ele alarak, "din görevliliği mesleğinin seçiminde etkili olan faktörler; mesleki açıdan din görevlisinde olması gerekli özellikler; mesleğin tatmin edici ve tatminsizliğe neden olan yönleri; başka bir meslek seçme durumu; mesleğin optimum verimlilikle yerine getirilmesi ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması; mesleğin herhangi bir nedenden dolayı gizlenilmesi ve meslekten ayrılma isteği; toplumun meslek sahiplerine atfettiği itibar; çocukların mesleki olarak yönlendirilme biçimi" gibi konuları işlemiş ve daha önce yapılan, alan araştırmasına dayalı bir çalışmanın verilerinden de istifade etmek suretiyle bir genellemeye varmıştır. İşlenen konular çerçevesinde varılan sonuçlardan bazıları şunlardır: 1- Toplumdaki insanlarla en çok irtibata geçen meslek grubu içinde yer alan din görevliliği ön plana çıkan "kutsal" form yönüyle, birçok meslek grubundan ayrılmaktadır. 2- Donanımlı din görevlisi profiline ihtiyaç duyulduğu günümüzde ilahiyat fakültesi mezunu olarak edinilen bilginin, din görevliliğine karşı gösterilen toplumsal itibarın

oluşumu ve devamında önemli bir yere sahiptir. 3- Din görevliliğinde de birtakım mesleki sorunların olması mümkündür. Bu sorunların, mesleğin gereklerini yerine getirirken sürekli ön planda tutulması, din görevliliği mesleğini işlevsiz kılabilir. Sorunların çözüm kavuşturulması yönünde adım atılması ya da bu durumun kanıksanması, mesleki verimliliğe olumlu anlamda katkı sağlayabilir.

Yrd. Doç. Dr. M. Rahmi TELKENAROĞLU, “*Osmanlı’dan Günümüze Anadolu Medreselerinde Fıkıh Tedrisatı ve Sorunları*” isimli tebliğinde Selçuklular ve Anadolu beylikleri devri medreselerinin bir devamı olarak ortaya çıkmış olan Osmanlı medreselerinde ve günümüz medreselerinde fıkıh tedrisatını ve okutulan kitapları, dersin işleniş metodunu ve fıkıh tedrisatıyla ilgili sorunları anlattı. Telkenaroğlu bu bilgiler ışığında şu önerilerde bulundu: 1- Medreselerde, müderrisler ihtisaslaşmalı ve her müderris uzmanı olduğu ilmi okutmalıdır. Talebenin de değişik hocalardan okumasına fırsat verilmelidir. 2- Hukuk nosyonunun oluşması bakımından klasik kaynaklardan bir metin baştan sona muhakkak okunmalıdır. İleri düzey fıkıh usulü okumalarında da memzuc metodla yazılmış eserlerden istifade edilmelidir. 3- Fıkıh derslerinde tedric yöntemine riayet edilmeli, öğrencinin fıkıh okumak için alet ilimlerini bitirmesi beklenmemeli; Eserler yarım bırakılmamalı ve talebe, fıkıhın tamamını bir bütün halinde algılayabilmelidir. 4- Öğrenciye, öğrendiği bilgilerin günümüzde neye tekabül ettiği öğretilmeli, güncel fikhî meseleleri takip etmeleri için gerekli ortam hazırlanmalıdır. 5- Talebeye toplumuna ait mezhebin hükümleri iyice kavratılmalı, diğer mezheplere ait hükümler ikinci aşamada işlenmelidir.

Mahmut DÜNDAR, “*Şark Medreselerinde Ezber ve Tekrar Metodu*” isimli tebliğinde medreselerde okutulan eserlerin *metin* bölümlerinin ezberletildiği, bilginin ezber ve tekrar metoduyla öğrencilerde meleke haline geldiği üzerinde durarak bunun sıradan bir bilgi yükleme ameliyesi olmadığını anlattı. Bilgiyi kalıcı kılan bu metoda yönelik eleştirilerin haklı olmayışının nedenlerinin de irdelendiği tebliğde sırayla ezber ve tekrar metoduna yönelik tarihi süreç içerisindeki genel yaklaşımlar; ders müfredatında ezberlenen metinler, ezberleme teknikleri ve metodları üzerinde duruldu.

30 Haziran 2012 tarihi C Salonu I. Oturum: Doç. Dr. Metin BOZAN başkanlığında gerçekleştirilen birinci oturumda Dr. Muhammet Sadık

HAMİDİ, Ahmet DEMİR, Muhammed Ali el-Karadâğî, Arş. Gör. Nurettin YAKIŞAN ve İbrahim MEMİŞ birer tebliğ sundular.

Dr. Muhammed Sadık HAMİDİ “Mardin ve İlçelerinde Hâmidîyye Medreseleri” isimli tebliğinde Hamidiyye Medreseleri hakkında tarihi bilgiler vererek bu medreselerin bulunduğu yerleri, yetiştirdiği ilim adamlarını ve eserlerini tanıttı. **Ahmet DEMİR** “Medreselerin Gelişmesinde Eyyûbilerin Rolü” isimli makalesinde Haçlılarla mücadele eden Eyyûbilerin aynı zamanda ilmî çalışmalara öncülük ederek Kahire, Dımaşk, Kudüs, Halep, Urfa vd. şehirlerde pek çok medrese ve eğitim kurumu açtıkları konusu üzerinde durdu. **Muhammed Ali el-Karadâğî**’nin “*et-Tâbe’u’l-mümeyyiz li’d-dirâseti’l-’ilmiyye fi medâris-i Kürdistan*” isimli tebliğinde ilgili medreselerin eğitim sisteminin kendine has özelliklerinden olan belirli bir zaman kaydının olmaması, ilim için yapılan yolculuklar ve katlanılan zorluklar, eğitim ve öğretimin nihayetinde icazetin verilmesi, ilmî geleneğin kuşaklar boyu sürdürülmesi ve eğitim dilinin Kürtçe olması gibi hususlar ele alındı. **Arş. Gör. Nurettin YAKIŞAN** ise “İran ve Anadolu Medreselerinde Felsefî İlimlerin Yeri” isimli tebliğinde İslâm eğitim sisteminde felsefenin terk edilmesinin serüvenini irdeleyerek İran ve Anadolu medreselerinde felsefî ilimlerin konumunu mukayeseli olarak incelemiştir. Gazzalî sonrası dönemde, İran’da, özellikle Safeviler döneminde felsefî ilimlerle iştiğal edenlerin, bütün menfi tutumlara rağmen, bu ilmi geliştirme ve yayma hususunda çok daha istekli davranmaları İran medreselerindeki felsefe geleneğini daha güçlü kılarken bu tutumu gösteremeyen Anadolu medreselerinde ise felsefe geleneği zayıf kalmıştır. Ayrıca, günümüz Anadolu medreselerinin müfredatında felsefe dersi yer almazken özellikle Kum ve Meşhed olmak üzere İran medreselerinde ciddi bir felsefe eğitiminin veriliyor oluşunu İslâm felsefe geleneği için bir kazanç saymak gerekir. **İbrahim MEMİŞ** ise “Osmanlı Medreselerinde İlim Geleneği ve Edirne Medreseleri” isimli tebliğinde İslâm kültür ve medeniyetinde okumanın yeri konusunu ele aldığı giriş bölümünden sonra Osmanlı medrese sisteminin genel yapısını anlattı. Tebliğde Edirne’nin tarihi ve kültürel açıdan öneminin incelenmesinin ardından Edirne medreselerinden Yirmili, Otuzlu, Kırklı, Altmış ve Altmış Üstü olanları ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Bunlardan Dâru’l-hadis Medresesi Kanuni’nin İstanbul’da inşa ettiği Dâru’l-hadis’e kadar Osmanlı’nın en üst seviyedeki medresesi olması açısından önemlidir. Osmanlı’da medre-

selerinin daha iyi şartlarda hizmet verebilmesi amacıyla vakfiyeler ihdas edilmiş ve hayrat yolu her zaman açık bırakılmıştır. Medreselerin kurumsal bir kimliğe kavuşması açısından önemli bir tarihî tecrübe vazifesi gören Osmanlı vakıf sistemi, bu yönüyle de günümüz medreseleri için hâlâ bir örnek teşkil etmektedir.

30 Haziran 2012 tarihi C Salonu II. Oturum: Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK başkanlığında gerçekleştirilen ikinci oturumda Prof. Dr. Hasan TANRIVERDİ, Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK, Dahuk Üniversitesi’nden Dr. Âbid Hasan el-Cemîl, Zaho Üniversitesi’nden Dr. Muhammed Zeki Molla Hüseyin el-Pervârî, Mehmet Reşit DÜNDAR birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Hasan TANRIVERDİ “*Şark Medreselerinde Seviye Belirleme Yöntemi*” isimli tebliğini sunarak, seviye belirleme yönteminin kalitenin artması için gerekli ve vazgeçilmez olduğunu vurguladı. **Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK**’ın “*Medreselerde Okutulan Manzum Ders Kitapları*” isimli tebliğinde medreselerde okutulan manzum ders kitapları tanıtılarak, eğitim ve öğretimde nazmın yeri ve manzumelerin bilgi aktarım vasıtası olarak etkin kullanımı üzerinde durulmuştur. **Dr. Âbid Hasan el-Cemîl** “*eş-Şeyh Abdülkerîm el-Müderris ve cühûduhu’l-‘ilmiyye*” isimli tebliğinde Irak’ın çalkantılı siyasi hayatına yakından tanıklık etmiş âlimlerden Abdülkerîm el-Müderris’in (1905-2005) hayatını anlatıp eserleri ve ilmî faaliyetleri hakkında detaylı bilgi sunmuştur. **Dr. Muhammed Zeki Molla Hüseyin el-Pervârî**’nin “*el-Hâletü’l-‘ilmiyye ve devrü’l-mesâcidi’l-medresiyye fi Kürdistânî’l-Irak*” isimli tebliğinde ise İslâm tarihinde eğitim faaliyetlerinin tarihsel gelişimi özetlendikten sonra, başta Kuzey Irak olmak üzere Kürtlerin İslâm medeniyetine katkılarında bahsedilerek bölgedeki camilere ait medreselerin rolü üzerinde durulmuştur. **Mehmet Reşit DÜNDAR** da “*Medreselerin Gerileme Sebepleri*” konulu Arapça tebliğinde medresenin, İslâm medeniyetinin en önemli ve köklü eğitim kurumuyken bilahare, farklı nedenlerden dolayı taklit, taassup ve dar bir bakış açısının hakim olduğu bir müessese hâline geldiğini dile getirerek, idare mekanizmasından yeteri destek alınamaması, eğitimde yanlış metotların izlenmesi, mezhebî taassubun yaygınlaşması, alet ilimlerinin diğer ilimlerin önüne geçmesi gibi nedenlerin bu gerilemeyi tetiklediğini ifade etmiştir.

30 Haziran 2012 tarihi C Salonu III. Oturum: Prof. Dr. İhsan Sürey-

ya SIRMA başkanlığında gerçekleştirilen üçüncü oturumda Dr. İsmâil Ebûbekir Ali, Dr. Nûrî Abdurrahmân İbrâhîm, Yrd. Doç. Dr. Fadıl AYÇAN, Hamza Tâhir Muhammed eş-Şûşî, Übeydullah PİLATİN birer tebliğ sundular.

Dr. İsmâil Ebûbekir Ali'nin "*Kifâetü'l-menâhici't-ta'limiyye fi külliyyâti'l-ilâhiyyât 'el-Mü'aviqât ve'l-hulûl'*" isimli tebliğini sunduğu bu oturumda **Dr. Nûrî Abdurrahmân İbrâhîm** de "*el-'Ulemâu'l-mensûbîn ilâ Hakkari*" başlığı altında Hakkari'nin tarihini ve medreselerindeki ilmî faaliyetleri anlatarak burada yetişmiş bazı âlimleri tanıttı. **Yrd. Doç. Dr. Fadıl AYÇAN** "*Şark Medreselerinde Başlangıç Düzeyinde Okutulan Akaid Risalelerin Tahlili*" isimli tebliğinde Şark medreselerinde kelim öğretiminin iki aşamada değerlendirilebileceğini belirterek Teftezânî'nin *Şerhu'l-Akaid*'inin yer aldığı sistematik kelim öğretiminin önceki aşamada okutulan Ahmed-i Hânî'nin (v. 1707) *Eqidâ İmânê* ve Molla Halil es-Siirdî'nin (v. 1843) *Nehcü'l-Enâm* isimli akaid risâlelerini ayrıntılı olarak anlattı. Bu iki manzum risâle Kur'an okumayı öğrenen herkese de okutulduğu için halkın dinî bilgilerinin kaynakları arasında yer almaları açısından önemlidir. **Hamza Tâhir Muhammed eş-Şûşî** ise Şeyh Tâhir Şûşî'nin hayatını anlatarak Şûşî'nin ilmî çalışmaları hakkında bilgi verdi. **Übeydullah PİLATİN** de "*Medreselerin Muhafazakarlık ve Modernizm Bağlamında Değerlendirilmesi*" isimli tebliğinde medreselerin Tanzimat'tan sonra en başta, programlarında değişiklik yapılmayarak toplumun ve bireyin ihtiyaç duyduğu yetenek ve bilgileri kazandırılmaması nedenlerinden dolayı gerilediğini vurgulayarak bu gerilemede modernleşmenin rolünü Osmanlı devletinde alternatif olarak açılan yeni okulların toplumdaki etkisi üzerinden açıkladı. Cumhuriyet sonrası medreselerin genel durumunun da ele alındığı tebliğde medrese erbabının bu dönemde "gerici zihniyeti savunan kesim" olarak değerlendirildiği ve tüm yasaklamalara rağmen medreselerin faaliyetlerine devam ettiklerine vurgu yapılarak mezunlarının toplum tarafından saygın kişiler olarak görüldüğüne dikkat çekildi.

30 Haziran 2012 tarihi Değerlendirme Oturumu: Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA başkanlığında gerçekleştirilen değerlendirme oturumunda ise Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Mehmet YALAR, Prof. Dr. Mustafa Yılmaz KILINÇ, Prof. Dr. Hasan TANRIVERDİ, Prof. Dr. Celâl CELÂLİZÂDE, M. Salih EKİNCİ ve Tehsîn İbrâhîm DOSKÎ'nin konuşma-

larının ardından *Sempozyum Sonuç Bildirgesi* okundu.

Üç gün boyunca gösterilen yoğun ilgi, sempozyumun hedef kitlesine ulaştığını göstermesi açısından tatmin ediciydi. Bu bağlamda sempozyumun İlahiyat ve Medrese zemininde İslâmî ilimlerin yeniden tartışılması hedefini gerçekleştirdiği açıktır.

20 oturumda gerçekleştirilen *Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Sempozyumu* birbirinden seçkin akademisyenler ve müderrislerin katılımıyla sona erdi. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ilk organizasyonu olan bu sempozyumun geleneksel İslâmî ilimlerin canlandırılması çerçevesinde gerçekleştirilecek diğer sempozyumlar için önemli bir tecrübe olacağı kanaatindeyiz. Bu noktada Rektör Prof. Dr. Gıyasettin BAYDAŞ'ın destekleri, Dekan Prof. Dr. Mehmet Halil ÇİÇEK'in çalışmaları ve sempozyum tertip heyetinin yoğun gayretleri zikredilmelidir.

SEMPOZYUM SONUÇ BİLDİRGESİ

1. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin 29 Haziran - 1 Temmuz 2012 tarihleri arasında düzenlemiş olduğu *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler* konulu *Uluslararası Sempozyum*, 82 bildiri ve 120 katılımcıyla başarılı bir şekilde sona erdi.

2. Bu sempozyum, ilahiyat fakülteleri ile medreselerin bütün yönleriyle değerlendirildiği ilk uluslararası sempozyum olması yönüyle bir dönüm noktasını teşkil eder.

3. Tebliğciler, medrese ve İlahiyat fakültelerinin İslâmî ilimlerin tahsil, tedris ve tetkik edildiği hayatî iki eğitim kurumu olduğuna,

4. Her iki kuruma yönelik önyargıların giderilmesinin gerekliliğine,

5. İslâmî ilimler için medresenin önem ve değeri vurgulanırken eğitim tarihindeki rolüne işaret edilerek, yakın döneme kadar ihmal edilen bu kuruma karşı akademik sorumluluğun gerekliliğine,

6. Modern eğitim kurumlarından olan İlahiyat fakültelerinin, medresenin Arapça ve İslâmî ilimlerdeki tecrübesi ile öğretim yöntemlerinden yararlanmasının gereğine,

7. Medrese ve İlahiyat Fakültelerinin iki kardeş kurum olduğu ve

bu bağlamda her ikisinin müsbet yönlerinin değerlendirilerek istikbal vad eden birer din eğitimi kurumu haline gelmelerinin kolektif çalışmalarla mümkün olabileceği hususuna,

8. Hem ilahiyatlarda hem de medreselerde eksikliklerin bulunduğu tespit edilmiş ve bunların giderilmesi için karşılıklı iletişim içinde bulunmalarının ve işbirliği yapmalarının zaruretine,

9. Her iki kurumun da ders müfredatlarını ve çalışma programlarını gözden geçirmelerinin kaçınılmaz olduğuna,

10. İlahiyat fakültelerinin zaman ve müfredat açısından kifayetli bir Arapça öğretimine elverişli olmadıklarına ve bu meyanda medreselerden yararlanmalarının gerekliliğine, ayrıca şark medreselerinde ise sosyal bilimlerin okutulmamasının ciddi bir eksiklik olduğuna,

11. Türkiye İlahiyat fakültelerinin dünya ilahiyat fakülteleri ve muadilleriyle ilmî alanlarda entegre olmalarının zorunluluğuna,

12. Medreselerin, ilahiyat fakültelerine öğrencilerin daha iyi yetişmeleri için bilimsel destek sağlamalarının şart olduğuna,

13. Şark medreseleri yakın döneme kadar din eğitiminin verilmesinde, ahlakî değerlerin korunmasında ve sosyal barışın sağlanmasında önemli rol üstlendiklerine,

14. Üniversite giriş sınavında Arapça'nın da İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi kabul edilmesine ve Arapça dil puan türüyle sınavı başaranların İlahiyat fakültelerine girebilmelerine,

15. Medreselerin imam-hatip liseleri veya ilahiyat fakülteleri gibi resmi bir statüye kavuşturulmalarının gerekliliğine ve bu konuda MEB ve YÖK ile koordineli bir çalışmanın yapılmasının gerekliliğine,

16. Bu iki kurumun, hem ilim hem de şahsiyet bakımından topluma örnek olacak ilim adamı yetiştirmelerinin önemine,

17. Tarihe mal olacak büyük ilmî şahsiyetlerin yetiştirilmesi üzerine kafa yormanın gerekliliğine ve İslâm düşüncesinin kaybettiği dinamizmi yeniden kazanması için bilinçli ve metotlu bir eğitim-öğretim sisteminin canlanmasının behemehâl zorunlu olduğuna,

18. Bu ilk sempozyumun olumlu ve olumsuz yönlerini göz önüne ala-

rak daha rafine olacak şekilde ikincisinin düzenlenmesinin faydalı olacağına sempozyuma katılan bildiri sahipleri tarafından yukarıda sıralanan hususlara vurgu yapılmıştır. Ayrıca sempozyumda:

19. Medreseden yetişmiş bazı ilmî şahsiyetlerin ilmî kişiliği ve ilmî çalışmaları üzerinde durulmuş ve örnek kişiliklerine dikkat çekilmiştir. Yurt içinden ve yurt dışından sempozyumumuza katkı veren tüm katılımcılara teşekkür ederiz.